

ганялись, а жінка моя піде по селу політику робити? — *Цить*, — кажу, — іноді й жінка десятьох чоловіків заступить... (І.Вільде).

Велику групу одиниць, які здатні формувати модальність заперечення, складають емоційні вигуківі фразеологізми, що внаслідок функціональних і семантичних змін до свого вигуківого додали значення заперечення (*Біда го знає! Чорт-ма! Бог дасть! Дасть Біг! Борони Боже! Чорта з два!* та ін.). Наприклад: *Ч-чорт його знає!* — низав він плечима, і очі в нього горіли, а вуха світилися на сонці. *Ч-чорт його знає...* (М. Коцюбинський).

Таким чином, інтер'єктиви, зокрема вигуки, як одиниці, що репрезентують модусну сферу висловлення, відіграють роль семантико-функціональних модифікаторів, які спричиняють зміну семантичної структури речення, вносячи до неї значення кваліфікативної, квантитативної, спонукальної, ідентифікаційної, енантіосемічної та заперечної модальностей. Ця властивість вигуків збільшує значення їх як елементів мовної системи та відкриває широке поле для майбутніх досліджень функціональних можливостей інтер'єктивів у суб'єктній перспективі тексту та використання їх у функції комунікем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алисова Т.В. Дополнительные отношения модуса и диктума // Вопросы языкознания. - 1971. - № 1. - С. 54-56.
2. Бережан Л.В. Категорія спонукальності в сучасній українській мові: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Чернівецький державний університет ім. Ю.Федьковича. - Чернівці, 1997. - 194 с.
3. Грелл М. О сущности модальности // Языкознание в Чехословакии. - М., 1978.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. - К.: Вид-й центр „Академія”, - 1997. - 752 с.
5. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х томах / В.В.Яременко, О.М.Сліпущко. - К.: Аконіт, 1998. - Т. 1 - 910 с. - Т. 2 - 910 с. - Т. 3 - 927 с. - Т. 4 - 941 с.
6. Русская грамматика: В 2 т. - Т. 2: Синтаксис. - М.: Наука, 1980. - 765 с.
7. Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності: Дис... канд. філол. наук: 10.02.15 / Донецький національний університет. - Донецьк, 2002. - 221 с.
8. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. - Воронеж. - 1987. - 192 с.

Ірина ОЛІЙНИК

© 2008

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ОЦІНЮВАННЯ ПЕРЕКЛАДУ: ЛІНІЇ ПЕРЕТИНУ «СВОГО» Й «ЧУЖОГО» В УКРАЇНОМОВНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ КАЗОК Р.КІПЛІНГА

Система цінностей у кожного дослідника своя: попри загальноприйняті критерії та вимоги до критичного прочитання того чи іншого твору, науковець послуговується насамперед власним розумінням, досвідом та переконаннями. Художній переклад, корелює подвійність творення похідного тексту - в світлі його авторського та перекладацького світоглядів. Однак, критична програма оцінювання перекладу, враховуючи подвійність творення тексту, все ж визначає якість цільового продукту через інший - третій вимір, який належить критику перекладу. В діалогічній площині автор-перекладач критику відведена роль посередника між різними виявами розуміння «свого» й «чужого», йому належить балансувати на межі контекстів та зберігати рівновагу між позиціями творця та тлумача, і при цьому не випускати з уваги рецептивні можливості адресата перекладу.

Постановка проблеми. Критика перекладу в науковій тріаді поряд з історією та теорією функціонує значно менше. Окремі розвідки вітчизняних та зарубіжних дослідників [3; 10; 13; 14; 19; 23] розгортають проблему функціонування критики перекладу з увагою до її завдань, цілей, адресата, простору застосування тощо. Однак поява нових надходжень до літератури через переклад та зростаюча потреба їх аналізу та оцінки залишає чимало відкритих питань. Так, за межами наукових дискусій продовжують перебувати твори для дітей та варіанти їх перекладу в обширі національної культури. Між тим, саме література для дітей, з огляду на її периферійний

статус, створює сприятливий ґрунт для «перекладацьких вільностей», а відтак потребує прискіпливого критичного погляду. Останні десятиліття, мусимо визнати, дещо пожвавили обговорення проблем літератури для дітей як оригінальної, так і перекладної: з'явилися всебічні дослідження Зохар Шевіт (Zohar Shavit) [24], Марії Николаєвої [8], Рійти Ойтінен (Riita Oittinen) [21], Джіліан Лейсі (Gillian Lathey) [18], Ольги Папуші [9], Оксани Сорокотенко [12] та інших. Втім потреба вивчення текстів дитячої літератури⁴² зумовлена двоякістю її побутування: у вимірі дорослого, що є автором, інтерпретатором, критиком твору для дитини, з одного боку, та в сприйнятті безпосередньо дитиною-реципієнтом, з іншого. В силу об'єктивних обставин, за яких сама дитина не здатна бути ні професійним критиком, ні тлумачем створеної для неї літератури, дослідження цієї категорії належать до компетенції дорослого. «Доросле» сприйняття, продиктоване «іншим» досвідом читання й означає літературу для дітей, як правило, крізь призму морально-дидактичної спрямованості та пізнавального характеру. Однак поряд із виховним, література для дітей містить специфічний, власне дитячий (йдеться про ігровий, розважальний, емоційний) компонент, який при перекладі іншою мовою часто губиться, втрачається. Причиною цього, вважаємо, різниця культурних контекстів та невідповідність світоглядних програм творця, перекладача і сприймача художнього твору. Особливо актуальною є проблема оцінювання перекладу літературного твору, в якому автором закладена екзотичність описуваних подій, де протиставляється «доросле» як логічне й раціональне та «дитяче» як емоційне й безпосереднє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свої подальші міркування базуватимемо на наукових дослідженнях Єви Косовської та П.Торопа. Польська дослідниця визначає «антропологічні пастки трансляції» та «антропологічні передумови» аналізу перекладених літературних текстів [17, с. 24-36], естонський науковець, вивчаючи поліфункціональність критики перекладу, виділяє дев'ять типів критичного прочитання похідного тексту. З-поміж інших, автор праці «Тотальний переклад» («Тотальний переклад») розрізняє *адаптаційну критику*, яка визначає переклад з точки зору приймаючої культури, бере до уваги його можливі проєкції, цінність для приймаючого середовища, тобто розглядає переклад як ймовірний факт власної культури. З цієї позиції нам цікаво простежити, яке місце займають казки Р.Кіплінга у вітчизняній літературній полісистемі та наскільки прийнятними вони є для української читацької аудиторії. Це, в свою чергу, змушує нас звернутися і до *рецептивної критики*, яка, за П.Торопом, спрямована до читача та повинна б сприяти кращому сприйняттю творів маленькими реципієнтами. Оскільки в роботі йдеться про твори для дітей Р.Кіплінга - письменника, чия літературна спадщина повною мірою ввібрала традиції різних народів та представила незмірне мовне та культурне розмаїття, доцільним видається і звернення до проблем *специфікаційної критики*, що акцентує на питанні новизни, екзотичності, своєрідності перекладу для іншої культури та визначає рівень «чужості» оригіналу для приймаючої літератури [14, с. 22-34].

Проблеми інтерпретації творів для дітей в сучасних літературознавчих дослідженнях розглядаються з позицій їх доцільності та сприйняття [24, с. 113]. Перша продиктована вимогами суспільства, а відтак насаджена «дорослим» розумінням того, що є «добрим для дитячого читання»; друга - орієнтована на можливості самого реципієнта й окреслена психологічними та рецептивними факторами обмеженої віковими рамками читацької аудиторії.

Важливість адекватного сприйняття перекладу іншомовними реципієнтами постулюється в багатьох критичних оцінюваннях якості перекладеного тексту. Так, Марія Николаєва, зокрема зазначає: «Значно більшою мірою, ніж у літературі для дорослих, переклад дитячої літератури потребує не звичайної передачі смислу, а в першу чергу необхідності викликати в читачів перекладу ті ж самі почуття, думки і особливо асоціації, які виникають у читачів оригіналу» [8, с. 30]. Ця думка суголосна введеному Е.Найдою та Ч.Тейбером поняттю «читацької реакції» як ключового критерію оцінювання перекладу [20]. Рійта Ойтінен, яка в ґрунтовній праці "I Am Me - I Am Other: On the Dialogics of Translating for Children" («Я - це я - Я - це інший: діалогічність перекладу для дітей») базує свої роздуми на проблемі діалогічності М.М.Бахтіна, для якого «бути - означає спілкуватися діалогічно» [1, с. 433], а діалогічність проявляється у стосунках «я» та «інший», де «я» займає відносний центр і тому потребує «іншого» для існування, апелює до здатності інтерпретатора «опуститися» на рівень дитячого розуміння і відмежувати своє «доросле» бачення від «дитячого» [21].

Термін «дитяча література» вживаємо як синонімічний до «література для дітей», маючи на увазі «літературу, створену дорослими і призначену для дитячого читання».

Міжкультурні зв'язки, що визначають переклад як явище та результат взаємодії «різностей», змінюють акценти від суто лінгвістичних параметрів тексту до культурних, антропологічних. «Кожне поняття, вирване з контексту материнської культури, починає дещо модифікувати своє значення. Адже багатство несених ним сенсів обмежується або зростає в контакті з чужим контекстом. Отож підлягає змінам первісна пізнавальна цінність кожного тексту. Цей тип модифікації нерідко веде до спотворення оригінальної інтенції, зумовленої неповторністю ситуації переказу», - застерігає антрополог літератури й пропонує досліджувати «автономний текст культурно нової «вітчизни» у контексті «сукупності інформацій нової культурної конвенції» [17, с. 27-28]. Перенесення тих чи інших понять, концептів на новий іншомовний ґрунт не проходить безслідно: «нова культурна конвенція» «очужує» їх, надає іншого забарвлення, розчиняє до невпізнання, губить зв'язок з першоджерелом. У дослідженні Ізабель Паскуа "Translation and Intercultural Education" («Переклад та міжкультурна освіта») йдеться про завдання перекладача, яке полягає у наданні можливості читачам пізнати «інше», що проявляється через екзотичність, порушення проблем расизму, традицій, що представлені західним та східним світоглядними програмами тощо. Визнаючи «іншість» складовою багатокультурного суспільства, дослідниця перекладів для дітей дотримується думки про необхідність її збереження в творі, тому цілком прийнятним вважає «очуження» (*foreignization*) літературного тексту. «Беручи до уваги міжкультурність освіти, при перекладі для дітей важливо запропонувати «культурні покликання» (*cultural references*) оригінального тексту та звернутися до способів їх прийняття та читабельності» [21, с. 280]. При цьому, зазначає дослідниця, текст не повинен бути переобтяженим ні лексичними одиницями, що виявляються проблематичними для вимови та сприйняття, ні складними граматичними конструкціями. Важливо звернути увагу читача на «іншість» традицій та світоглядів, а також виховати повагу до них та толерантне ставлення, що і є завданням міжкультурної освіти.

При перекладі культурних концептів засобами іншої мови часто губиться їх оригінальна самобутність: «іншість» одомашнюється настільки, що перестає бути впізнаваною, а текст інонаціональної літератури сприймається «своїм». До певної міри (з погляду адаптаційної критики) виправданим є мотивування доступності такого тексту реципієнтові, однак, втрачається основна мета перекладу - будувати містки порозуміння та відкривати читачеві інший світ, відмінний від власного. З іншого боку, зазначає Л.Венути у дискусії "Translation and the Formation of Cultural Identities" («Переклад і творення культурних ідентичностей»), поняття перекладу визначається через еквівалентність інтерпретації чужої форми і значення, таким чином, що «інтерпретація визначається численними «домашніми» факторами - вирішальними з яких є перекладацьке знання іншої мови й культури, а також їх стосунок до внутрішніх (приймаючих. - *I.O.*) культурних цінностей - переклад завжди передає іноземний текст, який є частковим і змінним, якому притаманні риси приймаючої культури» [24, с. 9]. Таким чином, учені, розглядаючи проблему «іншості» як обов'язкової складової будь-якого перекладу, продовжують шукати лінії перетину «свого» й «чужого» через способи адаптації «іншості» для себе та збереження «свого» в іншому.

Цілі та завдання статті. Усвідомлюючи необхідність підвищувати статус перекладної дитячої літератури через посилення уваги до якості її надходжень, спробуємо у виразити проблему «чужості» в дитячому тексті та її передачі засобами іншої мови. Об'єктом спостереження стануть фрагменти пізнавальних казок Р.Кіплінга, в яких представлені культурні концепти різних народів та способи їх інтерпретації для українського читача. Так, зосередимося на проблемі презентації власної культури на фоні багатокультурного розмаїття в оригінальному тексті (культура в культурі) та особливостях її перекладу цільовою мовою (культура в культурі через «іншість»).

Наукові результати дослідження. Будучи явищем крос-культурним, переклад дитячих творів носить інтердисциплінарний характер, що залучає до дослідження такі галузі вчень, як літературні студії, філософію, антропологію, педагогіку, психологію тощо. У відповідності до вибраної нами позиції та цілей мова йтиме про антропологічний вимір оцінювання перекладних версій оригінального англомовного тексту, в якому помітні «сліди» іншомовної та іншокультурної присутності.

Антропологічне дослідження оригіналу й перекладу не випускає з поля зору людину, людську культуру й скеровує на герменевтику *свого* та *іншого*. Антропологічна перспектива перекладу не зникає з поля зору дослідників, які надають своїм оцінкам гуманістичного звучання,

тобто обрмлюють переклад в рамки культурної парадигми, визнаючи його при цьому «менш точним, а відтак менш науковим» [27, с. 25]. Попри те, численні праці з антропології наголошують на необхідності чіткого розмежування між перекладом як явищем лінгвістичним та культурним, вказуючи на плідні здобутки перекладознавців-антропологів, які порушують проблеми ідентичності (*identity*), ідеології (*ideology*), зрівнювання (*adequation*), розрізнення (*distinction*), спорідненості (*alliance*), чужості (*alienation*), автентичності (*authentication*) та ін. при перекладі.⁴³ Цілком слушними видаються міркування дослідників, які заохочують розширювати перекладознавчі пошуки зі зміщенням акцентів від розуміння культури, як потенційного набору категорій та концептів, до трактування культурної приналежності, як прояву підсвідомого. Літературний твір, розглянутий з перспективи антропології, містить як природні (*innate*), тобто генетично закладені універсалії, так і набуті (*experiential*) - введені авторським досвідом, його суб'єктивним розумінням порушеної проблематики. Складність перекладу таких реалій полягає насамперед у різності їх тлумачень автором та перекладачем: інтерпретатор застосовує свої власні природні та набуті поняття, що різняться від пропонованих автором першотвору. Подвійна трудність виявляється тоді, коли набуте письменником розуміння сформоване під впливом не однієї, а кількох культурних парадигм: життя на пограниччі культур, близькість східного і західного типів мислення, природне бажання привернути увагу до «іншого», відкрити його для себе та своїх читачів. Саме таким бачив своє покликання до літературної творчості відомий англійський поет і прозаїк Редьярд Кіплінг.

У передмові до видання "Puck of Pook's Hill" знавець англійської літератури Сара Вінтл, зокрема, зазначає, що Р.Кіплінгу вдалося представити «своє» краще, з огляду на його яскраво виражену близькість до «чужого»: усвідомлення власного межового статусу сприяло розкриттю як внутрішніх (природних), так і зовнішніх (набутих) характеристик [26, с. 9-10].

Опрацьовуючи фольклорні мотиви різних народів, Р.Кіплінг по-новому розкриває та подає історії виникнення світу, трансформує їх на власний розсуд і наділяє персонажів характеристиками, які по-іншому їх означають. Систематизація досвіду та надбань інших культур яскраво втілена автором через вживання численних «екзотичних» слів та введення в англійський текст індійських (і не тільки) реалій. Розглянемо кілька прикладів, які правитимуть за підтвердження наших міркувань:

That made the Three very angry (with the world so new-and-all), and they held a palaver, and an indaba, and a punchayet, and a pow-wow on the edge of the Desert [16, с. 41]. (*How the Camel Got His Hump*)

Перекл. В.Панченко, вид. 2005р.

Трое друзей страшенно разлютились - їй право, присягаюся цим новим-новесеньким світом! - і побігли до пустелі, щоб там поговорити, та побалакати, та раду порадити [4, с. 98].

Перекл. В.Ткачевич, вид. бл. 1905р.

... так вони збори скликали на краю ліса і допрос-голосоване перевели тай суд трьох і пав-пав! [5, с. 24]

Перекл. Л.Солонько, вид. 1984р.

Це страшенно обурило Трьох (та ще в час, коли світ отакий молодий-молодий), і вони забігли аж на край Пустелі, й зібрали там віче-раду чи сходку-нараду [7, с. 82].

Перекл. К. Чуковський, вид. 1989р.

Они отправились к самому краю Пустыни и стали громко обсуждать, что им делать, и лаяли, и ржали, и мычали [6, с. 298].

У цьому реченні зустрічаємо слова, які хоч і різняться дещо за значенням, є контекстуальними синонімами: *palaver* - з староанглійської - «довга дискусія між двома різними групами»; *indaba* у перекладі із південно-африканської означає «конференція»; *punchayet* мовою хінді - «сільські збори в Індії»; *pow-wow* - мовою північно-американських індіанців - «рада племені на чолі із вождем»⁴⁴. Для лексики казок характерне використання автором рідкісних, невідомих дітям слів, що надають оповіді особливий колорит, створюють враження таємничості. При перекладі цього епізоду українською мовою втрачається ефект екзотичності, культурний ареал численних покликань на «різність» затушовується типово українськими *поговорити, побалакати, раду порадити* в інтерпретації В.Панченка. З точки зору рецептивної критики перекладач чи не найкраще наблизився до українського читача: зробив текст доступним

Дет. про антропологічні поняття та проблеми в сфері перекладу див. напр. збірники праць *Translating Cultures. Perspectives on Translation and Anthropology.* / Ed. by Paula G. Rubel and Abraham Rosman. - Oxford, New York, 2003; *A Companion to Linguistic Anthropology.* / Ed. by Alessandro Duranti. - Oxford, 2004 та ін.

⁴⁴ Тут і надалі при обговоренні введених Р.Кіплінгом іншомовних слів та виразів послуговуємося *Л.Головчинская Комментарий. //R.Kipling Just So Stories. — Moscow: Progress Publishers, 1972. — P. 223-254*

сприйманню дитини. Однак в координатах специфікаційного типу критичного оцінювання таке рішення позбавляє дитину можливості відчутти своєрідність тексту. В.Ткачевич, передаючи кіплінгову різномовну екзотичність як *допрос-голосоване*, губить її. Більш того, відкритим залишається питання про введення у фрагмент вигуку *нав-нав!*: чи то наслідування іншомовного *row-wow*, вжите для підсилення «іншості», чи віднесеність до наступного речення, яке, в принципі, допускає вигук для створення ефекту несподіванки. Найвдалішим рішенням перекладача вважаємо варіант, запропонований, Л.Солоньком. Тлумач, добре розуміючи намір автора, вводить нетиповий для маленького українського читача вислів *віче-рада, сходка-нарада*, який сприймається як щось незвичне, проте, суголосне кіплінговому. Таким чином, інтерпретатору вдалося не лише зацікавити реципієнта, а й зберегти вірність оригіналу. Російський перекладач взагалі уникає називати *що* саме відбувалося та акцентує на тому, *як* це було: *и лаяли, и ржали, и мычали*.

Другий приклад - це взірць використання автором культурних реалій різномовних народів:

... and called together all the chiefs of the Tribe of Tegumai, with their Hetmans and Dolmans, all Neguses, Woons, and Akhoonds of the organization, and in addition to the Warlocks, Angekoks, Juju-men, Bonzes, and the rest [16, c. 130-131]... (*How the First Letter Was Written*)

Перекл. Л.Солонько, вид. 1984р. ...і скликали до гурту геть усіх вождів племені Тегумая, всіх негусів, пророків, жерців, вістунів, шаманів, чаклунів, бонз та до них подібних [7, с. 108]...	Перекл. К. Чуковський, вид. 1989р. пришли все вожди тегумайського племені, со всіма своїми гетманами, доломанами, негусами. За ними шагали пророки, ведуны, жрецы, шаманы, бонзы [6, с. 330]...
---	--

В жартівливо-іронічному переліку осіб представлені контекстуальні синоніми для визначення тих, хто у племені Тегумай займав «командні посади». Р.Кіплінг подає умовні найменування, використовуючи співзвучні слова, які так чи інакше асоціюються з воєначальниками і «духовними наставниками» різних країн та епох. У цьому епізоді знаходимо й покликання на нашу культуру: *Hetman* - виборний керманіч війська Запорізького, йому, однак, лише з метою римування слів автор додає *Dolman*, що насправді означає гусарський предмет одягу від парадної форми, який носять внакидку через плече (рос. - полукафтан). Автор вводить це слово для підсилення важливості описуваного та створення комічного ефекту, адже воно звучить не по-нашому. Подальший перелік із слов'янського (західного) простору переходить на східний: *Akhoond* - релігійний наставник в Індії, *Angekok* - це знахар або шаман в ескімосів, *Juju-man* - амулет в західно-африканських племенах, *Bonze* — жрець і монах на Далекому Сході, в Японії. Зрозуміло, що передати таку культурну строкатість зі збереженням віднесення до її коренів та ще й у тексті для дитячого читання, якому, в принципі, не притаманні пояснення в примітках, - завдання надскладне. Однак, перекладач Л.Солонько, хоч і не відобразив культурне різноманіття, а, проте, запропонував дитячій уяві нові поняття *негуси* та типово казкові атрибути *шамани, чаклуни* тощо.

Сучасна дитина, яка зростає в епоху шаленого розвитку електронних технологій та різноманіття довідкової літератури - від зародження стародавніх цивілізацій до підкорення Всесвіту - володіє достатньо широким поняттєвим інструментарієм та фактичними знаннями. Здивувати її - справа нелегка, тому, вважаємо, в перекладі вище наведених фрагментів усе ж доцільно зберігати таємничість, привертати увагу до «іншості», пропонувати нові способи пізнання довколишнього світу. Існують думки, що дитина, сприймаючи твір літератури, не здатна визначити, першотвір це, чи перекладена версія [15, с. 345-379], ми, проте, вважаємо, що надмірна адаптація не лише спрощує сприйняття, а й не сприяє розкриттю пізнавальних можливостей дитини, а відтак, втрачається усяке бажання читати.

Голос є одним із засобів аналізу перекладу, який відстежує читабельність дитячого тексту, що передається через легкість сприйняття слухового повідомлення та характеризується мелодійністю. Сприймання на слух ускладнюється наявністю в тексті національно-культурних реалій - слів та виразів, що вказують на предмети, поняття побуту та культури певної історичної епохи, державного устрою й фольклору, специфічними особливостями яких народи відрізняються між собою. Російська дослідниця Єлена Пугіна виділяє географічні, етнографічні, релігійно-містичні, реалії побуту та антропоніми як культурно-марковані елементи у творах Р.Кіплінга та аналізує ряд способів їх передачі російською мовою [11]. Ось один із численних прикладів кіплінгового тексту, де налічуємо немало географічних реалій:

Change here for Winchester, Ashuelot, Nashua, Keene, and stations on the Fitchburg Road [16, с. 33-34]... (*How the Whale Got His Throat*)

Перекл. В.Панченко, вид. 2005 р.

- Увага! Пересадка на Вінчестер, Ешвелот, Нашуа, Кіні та інші станції по дорозі на Фічборо [4, с. 93]!

Перекл. В.Ткачевич, вид. бл. 1905 р.

«Злазити ту на Кіль, Любеку, Гамбург, Брену, Мілон і до стаций Ітцегойської дороги» [5, с. 21]

Перекл. С.Шалай, Ю.Худяков, вид. 2001 р.

Тут пересадка на Вінчестер, Ашуело, Нашуа, Кін та станції по дорозі на Фітчбург [2, с. 129].

Перекл. К. Чуковський, вид. 1989р.

- Пора виходить. Пересадка. Ближайшие станции: Винчестер, Ашуэлот, Нашуа, Кини и Фичборо [6, с. 294].

Намагаючись позбутися Моряка, Кит вимовляє добре знайомі Жозефіні, авторовій доньці, для якої і був створений цикл казок «Just So Stories», назви географічних місцевостей. Вона неодноразово чула як кондуктор вигукував їх, коли Кіплінгам доводилося пересідати в дорозі із Нью-Йорка в Браттлборо - невелике провінційне містечко в Новій Англії (штат Вермонт). І хоча Моряк прибув до Англії, а місто Фітчбург знаходиться в США, така географічна плутанина, як зауважує Л.Головчинська, не бентежила ні юних слухачів Кіплінга, ні його самого; письменник і тут дотримується свого принципу - вводити знайомі дітям деталі із оточуючої їх дійсності в дивний і таємничий світ фантазії. Усі вони по-різному інтерпретовані перекладачами: за способом написання (С.Шалай, Ю.Худяков), за звуковою організацією (В.Панченко), з елементами перекладу та опису тощо.

«Одомашнити» географічні назви, використовуючи простір своєї країни, означало б позбавити читача можливості перенестися в магічний світ казки, яка вабить своєю невідомістю та загадковістю. Однак і такі випадки зустрічаються в історії перекладу творів для дітей. Так, в одному із польських перекладів «Аліси в країні чудес» тлумач переносить події оригіналу зі звичних для англійського читача місць «Regent's Park» та «Kensington Gardens» на польські «Park Leśny» та «ogrod». Така зміна, з однієї сторони, полегшує дитині сприйняття, та, з іншої, позбавляє текст національної специфіки. Оптимальним рішенням у наведеному нами прикладі, вважаємо трактування В.Ткачевича, який фонетично спрощує важковимовлювані слова, однак, не «одомашнює» їх, а відтак зберігає екзотичну «іншість». Оцінюючи таке інтерпретаційне рішення з погляду адаптаційної та специфікаційної критики, вважаємо, що тлумачеві вдалося «зберегти рівновагу» між проявом національної специфіки оригінального тексту та трансформації її на приймаючий ґрунт.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Переклад починається там, де є різниця/іншість: мовна, культурна, психологічна. Завдання перекладача - осмислити її та передати іншому в доступній, однак, аж ніяк, не спотвореній формі. Знівелювати відмінність чи уникнути її - означає зрадити текст і підвести читача, позбавивши його нагоди вийти за межі власного простору. Літературний твір для дитини, навіть більшою мірою, ніж для дорослого, - є ключем до пізнання іншого світу в його строкатості, різнобарвності, ірреальності й таємничості. Перекладений текст - це нагода відкрити нові грані свого розуміння та перейнятися іншим досвідом, відмінним від власного. Оцінювання перекладу мусить базуватися як на осмисленні оригінальності автора, так і на відтворюваності її перекладачем. Однак ці два магістральні фактори критики перекладу не існують самі по собі, вони не є сирим матеріалом, безвідносним до сприйняттевої площини, а реалізуються в програмі читання, сприймання та вибудовування власного розуміння реципієнтом. Рецептивні критерії оцінювання перекладу дають змогу критику обґрунтувати свої теоретичні міркування та практично підтверджують висновки із наукових досліджень.

В інтерпретації для дітей неминуче проявляється колективний та індивідуальний образ дитини, який часто диктує тлумачам ті чи інші рішення й, відповідно, різниться переклад в кожному окремому випадку. Для критики перекладеного дитячого тексту вагомим бачиться визначення особливостей цього образу: домінування в ньому національного чи космополітичного, пізнавального чи ігрового, однак цей комплекс питань виходить за рамки заявленої проблематики та потребує окремого розгляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. - М.: Художественная литература, 1972. - 470 с.
2. Казки Р. Кіплінга. Донецьк: Донеччина, 2001. - 512 с.

3. Кашкин И.А. Для читателя-современника. Статьи и исследования. М.: Сов. писат., 1977. - 560 с.
4. Кіплінг Р. Казки. / Перекл. з англ. В.Панченка. - К.: Махаон-Україна, 2005. - 112 с.
5. Кіплінг Р. От собі казочки. / Переклав В.Ткачевич. З двома ілюстраціями. - Коломия: Галицька Накладня Якова Оренштайна, б.р. - 56 с.
6. Киплинг Р. Рассказы. Стихи. Сказки. / Сост., предисл., коммент. Ю.И.Кагарлицкого. - М.: Высш. шк., 1989. - 383 с.
7. Кіплінг Р. Як і чому: Казки. Для мол. шкіл. в. / Пер. з англ. Л.Т.Солонька; Мал. С.К.Артюшенка. - К.: Веселка, 1984. - 128 с.
8. Николаева М. Культурный контекст и проблемы переводимости детской литературы (на примере шведско-русско-шведских переводов). // Детская литература. - 1992. - №4. - С. 30-32
9. Папуша О.М. Наратив дитячої літератури: специфіка художнього дискурсу. - Автореф. дис. ... канд. філол. наук. - Тернопіль, 2004. - 20 с.
10. Попович А. Проблемы художественного перевода: Учебн. пос. / Пер. со словацького. - М.: Высш. шк., 1980. - 199 с.
11. Пугина Е.Ю. Индийские реалии в англоязычном художественном тексте и проблема их передачи на русский язык (на материале творчества Р.Киплинга). - Дис. ... канд. филол. наук. - М., 2005. - 172 с.
12. Сорокотенко О.В. Літературна казка: порівняльний та типологічний аспекти. - Автореф. дис. ... канд. філол. наук. - Одеса, 1996. - 16 с.
13. Топер П.М. Перевод в системе сравнительного литературоведения. - М.: Наследие, 2000. - 254 с.
14. Тороп П. Тотальный перевод. - Тарту, 1995. - 220 с.
15. Эткинд Е.Г. Для маленьких читателей. // Поэзия и перевод. - М.-Л.: Сов. писат., 1963. - С. 345-379
16. Kipling R. Just So Stories. - M.: Progress Publishers, 1972. - 254 p.
17. Kosowska E. Antropologia literatury. - Katowice: W-wo Uniwersytetu Śląskiego, 2003. - 177 s.
18. Lathey G. Time, Narrative Intimacy and the Child: Implications of Tense Switching in the Translation of Picture Books into English. // The Translation of Children's Literature. A Reader. / Ed. by G.Lathey. - Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters Ltd., 2006. - P. 134-142
19. Newmark P. A Textbook of Translation. - London: Longman, 2003. - 290 p.
20. Nida E.A., Taber Ch.R. The Theory and Practice of Translation. - Leiden: Brill NV, 2003. - 218 p.
21. Oittinen R. I Am Me - I Am Other: On Dialogics of Translating for Children. - Tampere: University of Tampere, 1993. - 222 p.
22. Pascua I. Translation and Intercultural Education. // Meta, 48. - 2003. - № 1-2. - P. 276-284
23. Reiss K. Translation Criticism - The Potentials and Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment. / Transl. by E.F.Rhodes. - Manchester: St. Jerome Publishing, 2000. - 127 p.
24. Shavit Z. Poetics of Children's Literature. - Athens, London: Georgia University Press, 1986. - 193 p.
25. Venuti L. Translation and the Formation of Cultural Identities. // Cultural Functions of Translation / Ed. by C.Schaffner and H.Kelly-Holmes. - Clevedon, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1995. - P. 9-25
26. Wintle S. Introduction. // Kipling R. Puck of Pook's Hill. / Ed. by S.Wintle. - London: Penguin Books, 1987. - P. 7-34
27. Yengoyan A.A. Lyotard and Wittgenstein and the Question of Translation. // Translating Cultures. Perspectives on Translation and Anthropology. / Ed. by P.G.Rubel and A.Rosman. - Oxford, New York: Berg, 2003. - P. 25-43

Вікторія ПРИХОДЬКО

© 2008

РЕЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ В АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ ПОВІСТІ М. ГОГОЛЯ „ВЕЧЕР НАКАНУНЕ ИВАНА КУПАЛА”

Українська художня література завжди об'єктивно зображувала національну ментальність через мову, типи, побут, звичаї, пейзаж тощо. Красне письменство не лише заявляло світові про існування українського народу, а й прагнуло показати, яким він є. Прагнув цього і М. Гоголь, хоча питання належності його Україні чи Росії було і, як відомо, залишається непростим. Маємо невідповідність мови (російської) та способу мислення письменника (в основному українського). Однак ця невідповідність, скоріше зовнішня, аніж внутрішня, значною мірою компенсується присутністю великої кількості української національно-характеристичної лексики в ранніх повістях М. Гоголя. У "Вечорах на хуторі біля Диканьки" "Гоголь, - пише О. Стронецький, -